

## КАТЕГОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ В СВІТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ

В останні десятиліття відбуваються радикальні зміни не тільки в співвідношенні факторів виробництва (доля нематеріальних факторів у балансовій вартості компаній досягла 30 і більше відсотків, а доля чистих активів у їхній ринковій оцінці опустилася сьогодні до неправдоподібно низької величини навіть для фірм, що не відносяться до самих високотехнологічних галузей [1, с.486-487]), але й в самому характері діяльності людей. Матеріальна складова в структурі життєвих благ поступається першістю інформаційній. Ці зміни значною мірою впливають на систему мотивації сучасної людини. Основним мотивом діяльності стає самореалізація, прагнення до здобуття знань, пошук нових можливостей до творчості. В сучасному суспільстві відбувається перетворення самого характеру праці, яка традиційно була спрямована на створення матеріальних цінностей. Її місце займає вільна творча діяльність людини, яка ґрунтується на сукупності наукових знань, духовних і культурних цінностях і не піддається тій регламентації, яка звичайно характерна для праці в традиційному розумінні. При цьому для економічної науки однією з важливих проблем стає розкриття сутності та змісту категорії “діяльність”, повний та детальний аналіз її структури.

З творчою діяльністю так чи інакше пов'язані всі процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві. Такі процеси являються результатом свідомої, цілеспрямованої та науково обґрунтованої діяльності, погляди на пояснення якої змінювалися та продовжують змінюватися із розвитком науки. Суть так званого діяльнісного підходу до проблем управління полягає в аналізі діяльності як форми перетворення дійсності. Саме тому розкриття сутності даної категорії здобуває загальне методологічне значення для вирішення проблем взаємодії людини і суспільства. Особливий інтерес представляє розгляд категорії діяльності в світі міждисциплінарного підходу. Такий підхід надає можливість розкриття теоретичних основ бізнес-діяльності як окремого випадку діяльності.

Виходячи із філософського розуміння сутності діяльності можливі адекватна постановка й розв'язання проблем управління бізнес-діяльністю вітчизняних підприємств. Перші кроки до пояснення принципів діяльності було зроблено німецькою класичною філософією, в якій діяльність розумілась у своїй сутності як ідеальна. Так, І.Кант вводить принцип практичної доцільності, який повинен мислитися в ідеї *визначення вільної волі* [2, с.22], згідно якому дія розглядається у відповідності з поняттям свободи як кінцева ціль, що повинна існувати. [там же, с.36] Таким чином, І.Кант розуміє свободу як свідому детермінацію вчинку.

Однак філософія І.Канта ще не має чітко визначеної системи поглядів відносно категорії діяльності. Слідуючи за І.Кантом, І.Фіхте стрієть свою систему як філософію активізму, де діяльність ототожнюється з поняттям реальності. Він трактує діяльність як субстанцію всієї культури і основу всіх сфер людського буття, пов'язуючи її з проблемами спонукання, почуттів, відношень. В залежності від цього діяльність може бути ідеальною, абсолютною, об'єктивною, відображеною, чистою, діючою, незалежною. За І.Фіхте взаємною дією та стражданням визначається незалежна діяльність; і навпаки, незалежною діяльністю визначається взаємна дія та страждання. [3, с.329] Діяльність, подібна незалежній, вже була розглянута І.Кантом в її пізнавальному та моральному аспектах. І якщо І.Кант у якості критерію моральності діяльності використовував моральний закон, то у І.Фіхте таким критерієм виступає совість.

Найбільш розвинену раціоналістичну концепцію діяльності побудував Г.Гегель, піддаючи докладному аналізу діалектику її структури. Він підводить підсумок трактуванню категорії діяльності в німецькій класичній філософії, здійснюючи перехід в її тлумаченні від емпіричної активності до структурного вираження через такі поняття, як ціль, процес, воля, інтерес, вирішення. Тим самим Г.Гегель істотно розширив пояснювальні можливості поняття

діяльності, представивши діяльність як процес, завдяки якому внутрішні практичні визначення становляться зовнішніми, тобто одержують зовнішнє існування [4, с.8].

Такий підхід дозволив обґрунтувати діалектичну структуру діяльності через прагнення розуму впорядкувати зовнішнє та внутрішнє, об'єктивне та суб'єктивне, та розмежувати її на *теоретичну* діяльність ідеї (*пізнання як таке*) та *практичну діяльність*, яку Г.Гегель ототожнює з волею. За Г.Гегелем люба діяльність підпорядкована певній цілі, базується на задоволенні потреб та несе в собі момент суб'єктивності, який являє собою інтерес.

Однак ведуча роль розуму, підпорядкування раціональним основам моральних засад діяльності викликали наступну критику цієї концепції. Поступово в філософії розвиваються концепції, які ведуть пошук тих зовнішніх факторів та моральних основ, які обумовлюють та розширюють сферу пізнання категорії діяльності.

Так, А.Шопенгауер виділяє волю як особливу основу діяльності, що розглядається на протилежність розуму. Він пов'язує поняття волі з інтелектом, акцентуючи увагу при цьому на пріоритетному значенні волі. А.Шопенгауер зазначає, що *воля* складає в людині дійсне та сутнісне, а *інтелект* – тільки вивідне, обумовлене, породжене [5, с.271].

І якщо в концепції А.Шопенгауера поняття діяльності як проявлення волі тісно переплітаються з ідеєю вічної справедливості, завдяки якій мир знаходить моральну тенденцію, то Ф.Ніцше виступає з різкою критикою цих позицій. В філософії Ф.Ніцше трактування першочергового значення волі в діяльності досягає свого апогею, трансформуючись в волю до влади як основи основ. За Ф.Ніцше тільки там, де є життя, є і воля; проте це не воля до життя, але – ... – воля до влади! [6, с.94]. Отже, Ф.Ніцше зведе не тільки діяльність з її цілями, мотивами та потребами, але і все життя та його моральні підстави до відносин влади.

Інший підхід використовує марксистська філософія, яка трактує діяльність в більш широкому смислі, виходячи із цілісного її розуміння, ототожнюючи діяльність з працею. Для марксизму діяльність – це у своїй глибинній сутності практична діяльність, основу якої складає внутрішня єдність чуттєво-предметної і теоретичної форм практики. В цій концепції суспільно-історичного розвитку людина являється вирішальним фактором розвитку громадського існування завдяки праці. Так, за К.Марксом, праця є насамперед процес, який відбувається між людиною і природою, процес, у якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює і контролює обмін речовин між собою і природою [7, с.188]. Прості моменти процесу праці наступні: доцільна діяльність, чи сама праця, предмет праці і засоби праці [там же, с.189].

Марксизм розглядає діяльність реальну, предметну, спрямовану як на перетворення природної і соціальної дійсності, так і на перетворення (і навіть створення) самого діяча. За словами К.Маркса, процес праці – це доцільна діяльність для створення споживчих вартостей, присвоєння даного природою для людських потреб, загальна умова обміну речовин між людиною і природою, вічна природна умова для людського життя [там же, с.195]. Розгадка природи діяльності в такий спосіб корениться не стільки в ній самій, а в тому, заради чого вона відбувається, в тій сфері, де формуються цілі людини і будується образ дійсності, якою вона повинна стати в результаті діяльності. Використовуючи такий підхід можна зробити висновок, що, якщо основою діяльності являється ціль, яка свідомо формується, то основа самої цілі лежить поза діяльністю, в сфері ідеалів і цінностей людини.

Під впливом марксистської філософії розвивалася концепція діяльності радянськими вченими. В свій час відомий радянський філософ Е.Юдін вказував на таку важливу якість діяльності, як її універсальність. Так, за Е.Юдіним, діяльність – це специфічно людська форма активного ставлення до навколишнього світу, сенс якої складає доцільна зміна та перетворення цього світу на основі освоєння та розвитку наявних форм культури. Загальна структура діяльності містить у собі ціль, спосіб, результат та сам процес діяльності [8, с.268].

Використовуючи категорію діяльності в якості пояснювального принципу для пізнання сутності суспільних явищ, В.Давидов зазначає, що категорія діяльності виділяє специфіку життя людей, яка полягає в тому, що вони *цілеспрямовано перетворюють* природу і

соціальну дійсність [9, с.143]. У розвиток цих поглядів В.Швірев розуміє під діяльністю певний тип ставлення до дійсності, який обумовлюється не біологічно заданими, а історично виробленими соціокультурними програмами. Наявність цих програм і дозволяє говорити про перехід від поведінки як системи дій, спрямованих на підтримку біологічного існування, до діяльності як специфічно людській формі активного ставлення до світу [10, с.11].

Діяльність людини сформувалася на основі біологічної поведінки, тобто з появою свідомості і можливостей вільної постановки цілей в рамках людських відносин ця біологічна поведінка трансформується в діяльність. Вчені роблять висновок, що при всьому своєму різноманітті діяльність людського індивіда являє собою систему, включену в систему суспільних відношень.

В психології поняття діяльності розглядається нерозривно з поняттям особистості людини, її свідомістю та внутрішньою сутністю. В працях радянських психологів структура діяльності розглядається в рамках таких категорій, як потреби, мотиви, задачі, дії, цілі.

Так, відомий радянський психолог А.Леонтьєв поняття діяльності пов'язує з поняттям мотиву. За його словами, діяльності без мотиву не буває, вона звичайно здійснюється деякою сукупністю дій, які підпорядковуються окремим цілям [11, с.102,105]. Аналогічної думки дотримується А.Нікіфоров, який зазначає, що своє завершення діяльність знаходить у результаті, вона завжди спрямована на досягнення деякої цілі, хоча далеко не завжди до неї приводить. Разом з тим діяльність завжди закінчується якимсь результатом [12, с. 55,56]. В своїй концепції діяльності він вказує на її дві найважливіші функції: по-перше, впливаючи на навколишній світ і перетворюючи його, людська активність служить способом задоволення матеріальних і духовних потреб індивіда; по-друге, вона є способом вираження і розвитку знань, умінь, здібностей особистості.

Поряд з цим напрямком дослідження проблем діяльності ще з кінця XIX ст. одержує розвиток її трактування з позицій соціальних наук. Розглядаючи в якості основного з регуляторів діяльності культуру, соціологія відкриває шлях до цілісного способу бачення тієї чи іншої сфери соціальної реальності. Так, М.Вебер виділив окремі види соціальної дії: *цілераціональну*, орієнтовану на ціль, способи та побічні результати дій; *ціннісно-раціональну*, коли людина свідомо визначає напрямок своєї поведінки та послідовно планує орієнтацію на нього; *афективну*, яку обумовлено афектами та емоціональним станом індивіду та *традиційну*, тобто засновану на тривалій звичці [13, с.628-629]. Такий підхід надає можливість дати узагальнене пояснення різних соціальних явищ з єдиної теоретичної позиції.

Ще один із напрямків аналізу діяльності пов'язаний з екзистенціалізмом, який ставить перед собою питання пошуку та визначення сенсу людського буття. Так, М.Хайдеггер в своєму “Листі про гуманізм” пише, що ми далеко ще не продумуємо сутність діяльності з достатньою визначеністю. Люди бачать у діяльності просто дійсність тієї чи іншої дії. Її дієвість оцінюється по її результату. Але суть діяльності в здійсненні. Здійснити – значить: розгорнути ніщо до повноти його суті, вивести до цієї повноти, *producere* – ви-ро-би-ти [14, с.192].

Поєднання соціологічного та психологічного підходів до вивчення сутності діяльності здійснює В.Сагатовський. Він трактує *діяльність* як систему суб'єктно-об'єктних та суб'єктно-суб'єктних відношень, які виражають сутнісні сили суб'єкта. Системоутворювальними “ядрами” сутнісних сил служать фундаментальні *цінності*, що лежать в основі ставлення людини до світу та до інших людей, задають *сенси* (культурний та особистісний) діяльності. Вони утворюють ту світоглядну програму, яка конструює цілісну людську діяльність. І в цьому аспекті, де суб'єкт обирає свій шлях на основі вже сформованої системи цінностей, його поведінка виступає як діяльність” [15, с.44].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що в широкому значенні діяльність являється універсальною характеристикою суспільства і людини, способом існування соціальної дійсності. При цьому під сенсом людської діяльності треба розуміти процес цілеспрямованого використання або перетворення тих чи інших факторів

зовнішнього середовища для існування та розвитку. З цього визначення випливає, що необхідною умовою людської діяльності є цілеспрямованість утворювального процесу; тобто цей процес можливий при наявності заданої людиною цілі і здійснюється відповідно до цієї цілі.

Аналіз вищенаведених підходів до розуміння проблем діяльності дозволив визначити її основні види (рис. 1).



Рис. 1. Види діяльності

Оскільки для економічної науки певний інтерес представляє практична діяльність, то в подальшому аналізі нами розглядаються проблеми саме практичної діяльності, вирішення яких можна здійснити за допомогою праксіології – науки про діяльність, що ставить перед собою задачу дослідження загальних ознак усякої трудової діяльності. Вона дає можливість оцінити вплив неекономічних факторів на економічні процеси, вивчаючи не зовнішній світ, а поведінку людини стосовно нього в таких термінах як діяльність, ціль, спосіб досягнення цілі. З позицій праксіологічного підходу економіка – це наука не про предмети й економічні блага, а наука про людей, їхні наміри та дії. В праксіології діяльність – це поведінка, спрямована на досягнення цілі [16, с.14].

Сучасне уявлення людської діяльності вже невіддільно від творчості. Ототожнюючи діяльність з активністю, В.Іноземцев зазначає, що можливо виділити три відмінних одна від іншої її типи – інстинктивну діяльність людини на ранніх етапах її прогресу; власне працю (labour) та творчу діяльність (creativity, чи creative work) як заперечення праці. Причому, перший вид заснований на взаємодії біологічного типу, другий – на безпосередньому досвіді перетворення матеріального світу, третій пов'язується з формуванням системи цінностей і прагнень людини, не обумовлених однозначно факторами матеріального порядку. Причому, традиційну працю В.Іноземцев розглядає як свідому діяльність, основний спонукальний мотив якої пов'язаний із задоволенням матеріальних потреб людини. На відміну від праці, творчість являє собою більш високий та досконалий тип діяльності; її спонукальний мотив пов'язаний із внутрішніми потребами особистості, прагненням до самореалізації, до множення своїх здібностей і талантів, можливостей і знань [1, с.51-52].

Дотримуючись загальних положень концепції В.Іноземцева щодо аналізу діяльності, основні її види можна представити у такому вигляді (рис. 2).

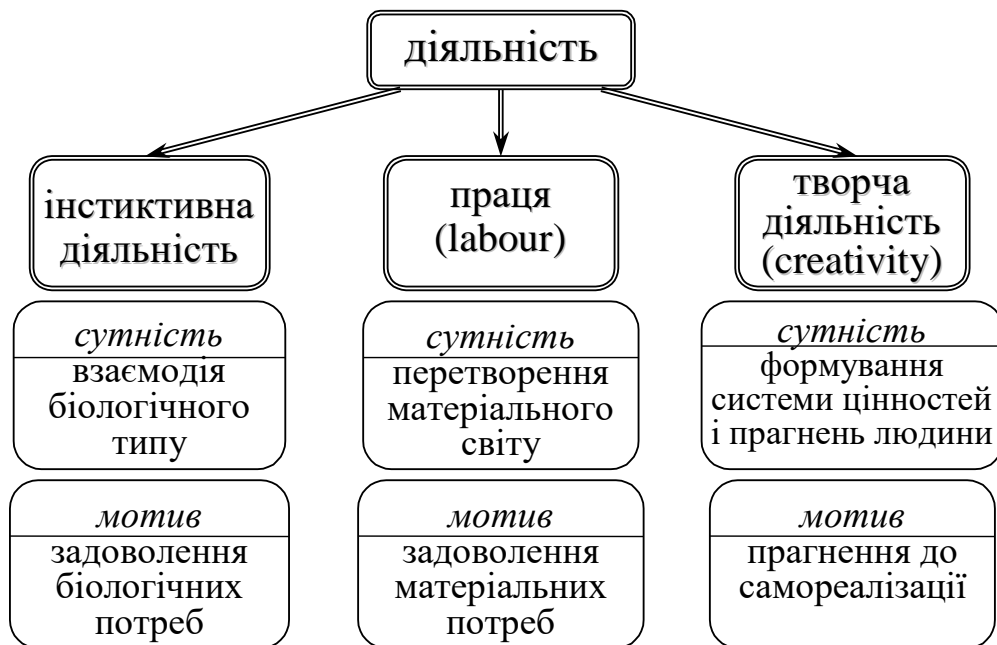


Рис. 2. Види людської діяльності

Визначення видів і цілей діяльності співробітників, на наш погляд, може стати основою для створення адекватної системи управління бізнес-діяльністю підприємства. Спочатку нами було виділено можливі цілі діяльності людини на робочому місці: досягнення цілей організації, які цілком розділяються (Z1); звичка (Z2); бажання заробити гроші (Z3); інтересне спілкування на роботі (Z4); самоствердження (Z5); кар'єра (Z6); реалізація своїх творчих можливостей (Z7); по можливості б взагалі не працювали (Z8).

Оцінка цілей діяльності здійснювалась спеціалістами та менеджерами чотирьох підприємств: Ківерціспецлісмаш (м. Ківерці), Стройгідропривід, Укрелектромаш та Гідропривід (м. Харків) та двох організацій: Мост-Інвест та Укрндігаз (м. Харків). Всього було опитано 133 особи. Для оцінок була запропонована п'ятиінтервальна якісно-кількісна шкала, за якою респонденти визначали наявність у них даної характеристики за таким правилом: "так" – 5 балів; "скоріше так, чим ні" – 4 бали; "скоріше ні, чим так" – 3 бали; "ні" – 2 бали, "не знаю" – 1 бал. Обробка результатів виконувалася у такий спосіб. Спочатку було розподілено результати відповідей респондентів за характером їх виробничої діяльності: промислові підприємства та організації аналізувалися окремо. Далі методами багатомірного статистичного моделювання були впорядковані вектори відповідей кожного з опитуваних. Після першого впорядкування визначилось, що, як по підприємствах, так і по організаціях виділилися особливі групи, які були суттєво віддалені від інших. Додатковий аналіз показав, що до них ввійшли всі ті, хто не зміг визначитися з відповіддю на питання, тобто некомпетентні респонденти. Після вилучення із масиву цих респондентів (15 та 2 осіб відповідно) було проведено нове впорядкування векторів відповідей та порівняння середніх оцінок відповідей на питання в кластерах. Результати впорядкування відповідей 90 та 26 осіб та середні оцінки по кластерах цілей діяльності людей при виконанні роботи представлені на рис. 3 та 4 відповідно.

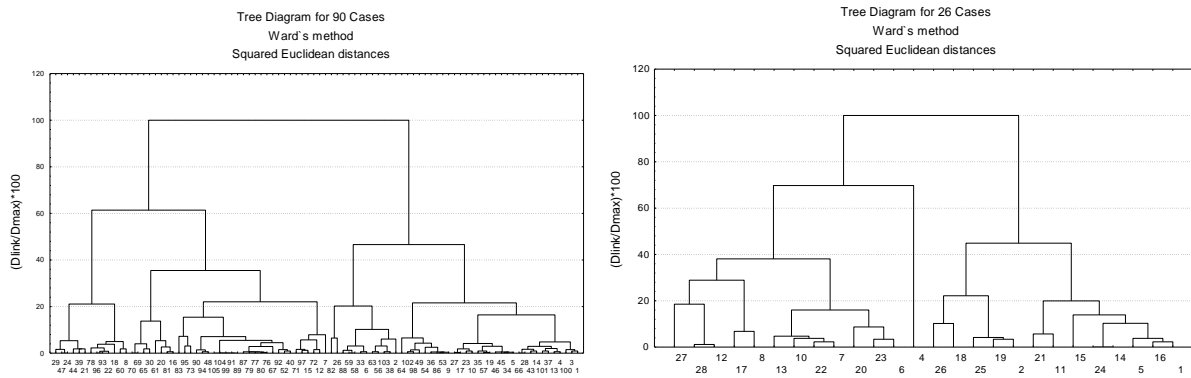


Рис. 3. Впорядкування відповідей респондентів по промислових підприємствах та організаціях

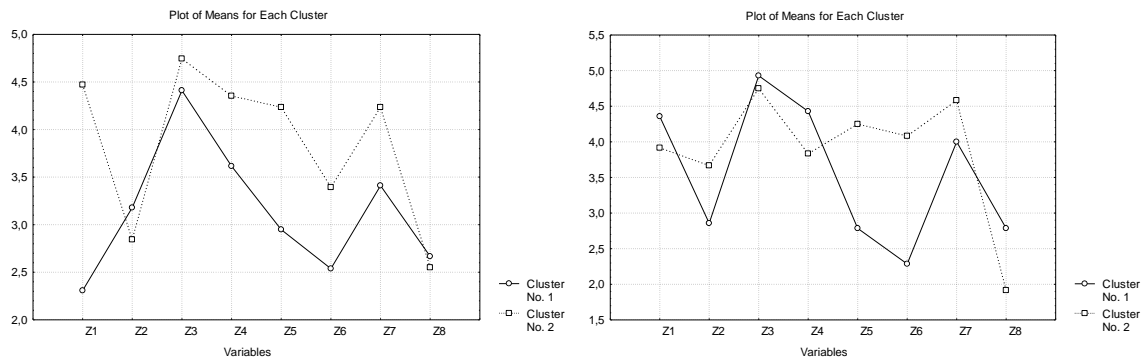


Рис. 4. Середні оцінки по кластерах цілей діяльності людей при виконанні роботи

Як ми бачимо, розподіл компетентних респондентів по групах по промислових підприємствах та організаціях має приблизно однакову структуру. На підприємствах першу групу складають 47 особи (52% від загальної чисельності), другу - 43 особи (48%). В організаціях респонденти розділилися по групах порівну. Слід зазначити, що першу групу склали респонденти, відповіді яких мають нижчі оцінки, а другу – більш високі.

Для виявлення специфіки кожної групи співробітників системи управління підприємствами та організаціями нами було проведено факторний аналіз, результати якого подані в табл. 1.

Як бачимо, по промислових підприємствах перший та другий фактори першого кластеру описують по 26 % дисперсії, а їх структура показує, що люди, які ввійшли до цієї групи, працюють заради грошей, хочуть інтересно спілкуватися та самостверджуватися на роботі. При цьому вони не хочуть не працювати та працюють не заради звички, а заради кар'єри. За змістом третього фактору можна зробити висновок, що в цій групі люди працюють не стільки заради реалізації цілей підприємства, скільки заради реалізації своїх творчих можливостей.

## Навантаження факторів на цілі діяльності людей при виконанні роботи

Цілі діяльності	Промислові підприємства						Організації					
	1 кластер			2 кластер			1 кластер			2 кластер		
	Ф1	Ф2	Ф3	Ф1	Ф2	Ф3	Ф1	Ф2	Ф3	Ф1	Ф2	Ф3
для досягнення цілей організації, які цілком розділяють (Z1)			-,81		,80		,92				,80	
в силу звички (Z2)		-,79							-,77		,83	
заробити гроші (Z3)	,82							-,71				
інтересне спілкування на роботі (Z4)	,83			,83								
для самоствердження (Z5)	,76				,77			,83		,90		
заряди кар'єри (Z6)		,75						,80		,88		
реалізувати свої творчі можливості (Z7)			,72	,75			,86					,85
по можливості Ви б взагалі не працювали (Z8)		-,81				,88			-,76		,71	
Дисперсія характеристик, що описується фактором, %	,26	,26	,19	,22	,20	,19	,28	,24	,22	,29	,24	,23

Аналіз навантажень першого фактору на цілі діяльності по другій групі (22 % дисперсії) по промислових підприємствах свідчить про те, що люди, які ввійшли до неї, вважають, що їм, як і в першій групі, властиве інтересне спілкування, однак реалізація творчих можливостей має для них більш суттєве значення. Другий та третій фактори описують приблизно однакову дисперсію та свідчать про те, що для цієї групи властиво працювати заради цілей організації, для самоствердження. Найбільш цікавим виявляється те, що люди, які ввійшли до другого кластеру, як по промислових підприємствах, так і по організаціях, по можливості не хочуть працювати в традиційному розумінні праці.

По організаціях ми маємо певні відзнаки. Так, перший фактор першого кластеру описує 28 % дисперсії та свідчить про те, що люди, які ввійшли до цієї групи, працюють заради цілей організації та реалізації своїх творчих можливостей. Аналіз навантажень другого та третього факторів показує, що основні цілі діяльності цих людей - самоствердження та кар'єра, а бажання заробити гроші, звичка та можливість не працювати не можна розглядати як цілі діяльності взагалі, оскільки їх навантаження має негативне значення.

Люди, які по організаціях склали другу групу, працюють, в основному, заради самоствердження та кар'єри (29 % дисперсії). Вони також розділяють цілі організації, мають певну звичку до праці та хочуть реалізувати свої творчі можливості.

Як показав аналіз відповідей службовців та менеджерів промислових підприємств та організацій, люди, які мають постіндустріальні цілі діяльності (кластер 2), складають досить високий відсоток: 41% по промислових підприємствах та 46 % по організаціях.

В результаті обробки вищенаведеного статистичного матеріалу було виділено агреговані показники – фактори, представлені на рис. 5 та 6 по підприємствах та організаціях відповідно.





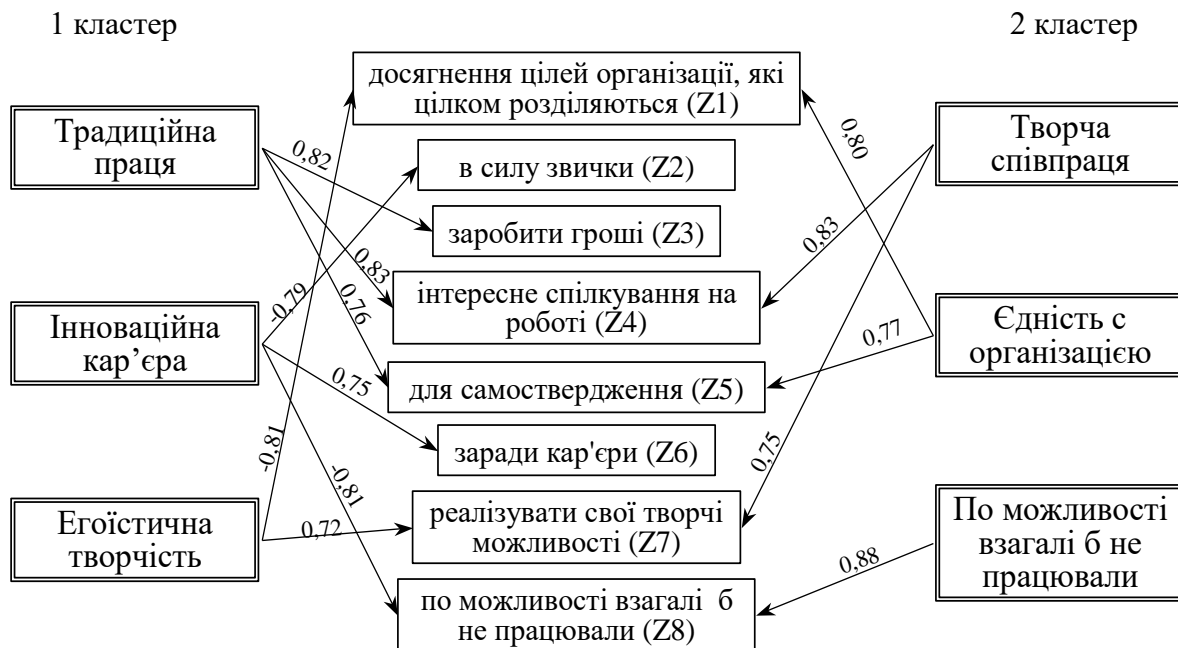


Рис. 5. Схема взаємозв'язку вихідних показників з факторами діяльності людей при виконанні роботи (промислові підприємства)

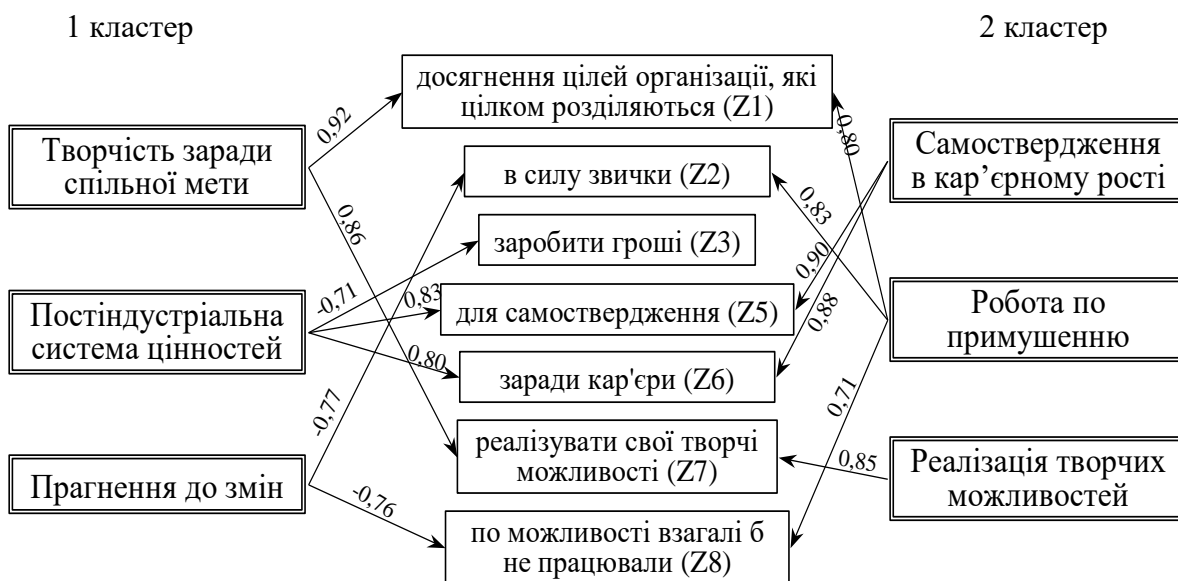


Рис. 6. Схема взаємозв'язку вихідних показників з факторами діяльності людей при виконанні роботи (організації)

Серед виділених факторів відмічаються загальні (які визначають декілька показників) та характерні (які визначають лише одну змінну). На рис. 5 в першому кластері всі фактори загальні, а в другому – два - загальні, а один - характерний. На рис. 6 розподіл факторів за кластерами на загальні та характерні той же самий, але смислове навантаження факторів суттєво відрізняється. За набором виділених показників було сформульовано найменування визначальних факторів.

Так, перший фактор першого кластеру (рис. 5) суттєво впливає на показники Z3, Z4 та Z5; тому виділений фактор можна визначити як традиційну працю. Другий фактор позитивно впливає на показник Z6, та негативно - на Z2 й Z8. Сполучення таких показників можна інтерпретувати як фактор інноваційної кар'єри. Третій фактор позитивно впливає на показник Z7 та негативно – на Z1, тому його можна визначити як егоїстичну творчість.

Перший фактор другого кластеру (рис. 5) суттєво впливає на показники Z4 та Z7, тому його можна інтерпретувати як творчу співпрацю. Другий фактор визначається показниками Z1 та Z5, тому його можна визначити як характеристику єдності з організацією. Третій фактор – характерний, він відповідний вихідному показнику – Z8 – “по можливості б взагалі не працювали”.

Перший фактор першого кластеру (рис. 6) суттєво впливає на показники Z1 та Z7, тому виділений фактор можна визначити як характеристику творчості заради спільної мети. Другий фактор позитивно впливає на показники Z5 та Z6, а негативно - на Z3. Сполучення таких показників можна інтерпретувати як постіндустріальну систему цінностей. Третій фактор негативно впливає на показники Z2 та Z8, тому його можна визначити як “прагнення до змін”.

Перший фактор другого кластеру (рис. 6) суттєво впливає на показники Z5 та Z6, тому його можна інтерпретувати як самоствердження в кар’єрному рості. Другий фактор визначається показниками Z1, Z2 та Z8, тому його можна визначити як роботу по примушенню. Третій фактор – характерний, він відповідний вихідному показнику – Z7 – “реалізація своїх творчих можливостей”.

Як видно із рисунків, лише ті люди, які увійшли до складу першого кластеру по організаціях мають чітко визначену постіндустріальну мотивацію, тісно пов’язану з творчістю.

За даними вищенаведеного дослідження в цілому можна зробити такі висновки. Для розробки системи управління, адекватної новим умовам господарювання, необхідно орієнтуватися на відповідний тип діяльності. Для цього, в першу чергу, потрібно проводити оцінку цілей діяльності співробітників підприємств. За даними такої оцінки методами статистичного аналізу можна змодельювати зв’язки між окремими цілями та виявити специфічні характеристики для кожної групи співробітників. Застосування такого підходу на практиці дозволяє розробити найбільш оптимальні методи управління діяльністю, створити на підприємствах необхідні умови для реалізації цілей та прагнень людини.

### Література

1. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация: Научное издание. – М.: «Academia» - «Наука», 1999. – 724 с.
2. Кант И. Сочинения. В 8-ми томах. Т.5. - М.: Чоро, 1994. – 414 с.
3. Фихте И.Г. Сочинения. Работы 1792-1801гг. / Под ред. П.П. Гайденко. – М.: Научно-издательский центр «Ладомир», 1995. – 655 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т.1. Наука логики. - М.: Мысль, 1974. – 452 с.
5. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление: Пер. с нем. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. - Т.2. – 832 с.
6. Ницше Ф. Так говорил Заратустра: Книга для всех и ни для кого: Пер. с нем. – Харьков: Фолио, 1999. – 342 с.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1. Кн. 1. Процесс производства капитала. – М.: Политиздат, 1983. – VI, 905с.
8. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. - М.: Наука, 1978. – 391 с.
9. Давыдов В.В. Значение и место категории деятельности в современной психологии / Философские проблемы деятельности (Материалы «Круглого стола») // Вопросы философии (ВФ). – 1985. - №5. – С. 80-82.
10. Швырев В.С. Проблемы разработки понятия деятельности как философской категории // Деятельность: теории, методология, проблемы. – М.: Политиздат, 1990. – С. 9-20.
11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Изд. 2-е. - М.: Политиздат, 1977. – 304 с.

12. Никифоров А.Л. Деятельность, поведение, творчество // Деятельность: теории, методология, проблемы. – М.: Политиздат, 1990. – С. 52-69.
13. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
14. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
15. Сагатовский В.Н. Категория деятельности и ее структура / Философские проблемы деятельности (М-лы «Круглого стола») // ВФ. – 1985. - №2. – С. 44-45.
16. Мизес Людвиг фон. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории: Пер. с англ. – М.: НПО «Экономика», 2000. – 878 с.